

۷۲۴

۲۶۲
ق
۵

خاصه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتابخانه ملی ایران

انتشارات، شماره ۴۲۳

روان‌شناسی بلوغ و نوجوانی

(روان‌شناسی رشد ۲)

تألیف و ترجمه:

دکتر حمید رضا آقامحمدیان

دانشیار گروه روان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد

سید مهران حسینی

آقامحمدیان، حمیدرضا، ۱۳۴۴ -

روان‌شناسی بلوغ و نوجوانی (روان‌شناسی رشد ۲) تألیف و ترجمه حمید رضا آقامحمدیان،
مهران حسینی. - مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۴.

۴۳۱ ص. (انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد؛ شماره ۴۲۳)

ISBN: 964-386-074-7

۲۶۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

۱. بلوغ (روان‌شناسی). ۲. نوجوانان -- روان‌شناسی. ۳. روان‌شناسی رشد، الف. حسینی، مهران.

ب. دانشگاه فردوسی مشهد. ج. عنوان.

۱۵۵/۵

۹ ر ۲۷ / ۲۴۴ BF

۸۴-۵۵۵۷ م

کتابخانه ملی ایران

سازمان اسناد و کتابخانه ملی

انتشارات، شماره ۴۲۳

روان‌شناسی بلوغ و نوجوانی

(روان‌شناسی رشد ۲)

ندوین و گردآوری

دکتر حمید رضا آقامحمدیان - مهران حسینی

ویراستار علمی

دکتر سید امیر امین یزدی

وزیری، ۴۳۲ صفحه، ۱۰۰۰ نسخه، چاپ اول، تابستان ۱۳۸۴

امور فنی و چاپ: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد

بها: ۲۶۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

۱۱	 مقدمه
۱۳	 فصل اول - مقدمه‌ای بر دوران نوجوانی
۱۵	 چرا دوران نوجوانی را مطالعه می‌کنیم؟
۲۱	 مفاهیم تاریخی در زمینه دوران کودکی و نوجوانی
۲۳	 دوران نوجوانی: ابداع یا اکتشاف؟
۲۷	 خلاصه و تحلیل
۳۱	 ارزیابی الگوی هال
۳۲	 تعریف نوجوانی
۳۲	 تعریف لغوی واژه نوجوانی
۳۳	 بلوغ و سایر علائم نوجوانی
۳۴	 سن یا میزان تحصیلات به عنوان دو علامت
۳۵	 مناسک گذر
۳۶	 تغییرات اجتماعی و هیجانی
۳۷	 تغییرات شناختی و تحول اخلاقی
۳۸	 چالشهای زندگی و نقش گذرها
۳۹	 ذهنیت رسیدن به دوران بزرگسالی
۴۰	 تعریف کاربردی دوران نوجوانی
۴۲	 نوجوانان امروزی
۴۴	 شادیاها و فرصتها، مشکلات و خطرات دوران نوجوانی

۴۹	فصل دوم - روشهای پژوهش در زمینه تحول نوجوانان
۵۱	ادبیات در برابر پژوهش
۵۲	روشهای پژوهش عینی برای مطالعه تحول نوجوانان
۵۲	مشاهده طبیعی
۵۴	همبستگی
۵۵	موردی
۵۶	زمینه بابی
۵۸	آزمایشی
۵۹	مقطعی و طولی
۶۱	خرده فرهنگ و مطالعات میان فرهنگی
۶۲	مباحث اخلاقی در اجرای پژوهشها
۶۵	فصل سوم - دیدگاههای نظری
۶۸	حیطه‌های مختلف تغییرات تحولی
۷۰	نظریه‌های تحول
۷۲	نخستین نظریه پردازان تحول
۷۴	نظریه‌های پیشرفته تحول نوجوانان
۷۴	الگوی زیست شناختی و تکاملی
۷۴	الگوی رشد داخلی گزل
۷۵	نظریه کردارشناسی و تکاملی
۷۹	الگوهای تحول شناختی
۸۰	الگوهای روان تحلیل گری
۸۱	الگوی تحول روانی - اجتماعی
۸۴	الگوی اصالت وجود
۸۵	الگوهای یادگیری
۸۶	الگوهای تعاملی - زمینه‌ای

فصل چهارم - رشد جسمانی و تحول	۹۱
روان‌شناسان بلوغ را چگونه بررسی می‌کنند؟	۹۴
بلوغ چیست؟	۹۶
بالیدگی جنسی	۹۸
تغییرات جنسی نخستین	۹۸
تغییرات جنسی ثانوی	۹۹
چه عواملی آغاز دوران بلوغ را تحریک می‌کنند؟	۱۰۰
دختران نوجوان چه احساسی از تغییراتشان دارند؟	۱۰۴
چگونه زمانبندی بلوغ بر تحول شخص تأثیر می‌گذارد؟	۱۰۹
دختران زودرس	۱۱۰
دختران دیررس	۱۱۲
پسران زودرس	۱۱۳
پسران دیررس	۱۱۴
نقش هورمونها در بلوغ	۱۱۷
الگوهای تأثیر هورمونها	۱۱۸
آیا پرخاشگری در دوران بلوغ افزایش می‌یابد؟	۱۲۰
نقش هورمونها در رفتار جنسی نوجوانان	۱۲۰
بلوغ و تحول شناختی	۱۲۱
آیا ارتباطی بین هورمونها، خلق و رفتار وجود دارد؟	۱۲۳
آیا روابط والدین - کودک بر بلوغ شخص تأثیر می‌گذارد؟	۱۲۴
فصل پنجم - تحول شناختی در نوجوانان	۱۲۷
پیشرفته‌ها در زمینه تفکر در دوران نوجوانی	۱۳۰
هوش چیست؟	۱۳۰
سه رویکرد در زمینه بررسی تحول هوش	۱۳۴
رویکرد روان‌سنجی (تواناییهای ذهنی)	۱۳۴
رویکرد پردازش اطلاعات	۱۳۷

۱۴۱	رویکرد تحول مرحله‌ای
۱۴۲	نظر پیاژه در باره تحول شناختی
۱۴۴	تفکر در دوره عملیات صوری
۱۵۰	ارزیابی الگوی پیاژه
۱۵۳	نوجوانان و مقوله تصمیم‌گیری
۱۵۵	تحول شناخت اجتماعی
۱۵۶	خودمحوری نوجوانان
۱۶۲	دیدگاه‌ها در باره مفهوم خودمحوری نوجوانان
۱۶۵	فصل ششم - تحول اخلاقی در نوجوانان
۱۶۸	دیدگاه پیاژه
۱۶۸	دیدگاه کلبرگ
۱۷۳	ارزیابی دیدگاه کلبرگ
۱۷۵	آیا تفاوت‌های جنسیتی در استدلال اخلاقی نقش دارد؟
۱۷۶	دیدگاه گیلیگان
۱۷۷	ارزیابی دیدگاه گیلیگان
۱۷۸	دیدگاه تعامل اجتماعی
۱۷۹	رفتار معین اجتماعی
۱۸۰	نقش اجتماعی شدن
۱۸۱	آموزش اخلاق
۱۸۵	فصل هفتم - هویت، عزت‌نفس و خودپنداره نوجوانان
۱۸۷	الگوی اریک اریکسون درباره هویت
۱۹۰	توصیف مارسیا
۱۹۴	انتقاد از اریکسون و مارسیا
۱۹۵	هویت و روابط متعادل
۱۹۷	تأثیر سایر عوامل بر تحول هویت

۱۹۸	خودپنداره و انواع خود
۲۰۳	خودپنداره و تحول شناختی
۲۰۳	خودسنجی و مقایسه اجتماعی
۲۰۵	یکپارچگی خود
۲۰۵	عزت نفس نوجوانان
۲۰۷	ثبات عزت نفس در دوران نوجوانی
۲۰۹	عوامل مؤثر در عزت نفس
۲۱۰	تفاوت‌های جنسی در خودسنجی، خودپنداره و عزت نفس
۲۱۲	افزایش عزت نفس
۲۱۵	فصل هشتم - نوجوانان در خانواده
۲۱۸	ماهیت روابط در خانواده چگونه است؟
۲۱۹	بلوغ، اجتماعی شدن و تأثیر والدین
۲۲۰	ارتباط نوجوانان با مادران
۲۲۲	ارتباط نوجوانان با پدران
۲۲۴	والدین در میانسالی
۲۲۶	سبک‌های فرزندپروری
۲۳۲	مشکلات والدین: کنترل در برابر رها کردن
۲۳۳	خودمختاری نوجوانان
۲۳۶	تعارض و ارتباط خانواده
۲۳۷	الگوهای تعارض والدین - نوجوانان
۲۳۸	حیطه‌های خودمختاری نوجوانان
۲۳۹	تعارض اجتناب و تجزیه
۲۴۰	نوجوانان و طلاق والدین
۲۴۰	طلاق چه تأثیری بر کودکان و نوجوانان دارد؟

فصل نهم - دنیای نوجوانان: همسالان و فرهنگ نوجوانی	۲۴۳
روابط همسالان و تحول شناختی	۲۴۴
خانواده در مقابل روابط با همسالان	۲۴۵
سنخهای گروههای همسالان	۲۴۶
روابط همسالان و بزهکاری	۲۴۹
شکل‌گیری گروههای همسالان	۲۵۰
پویاییهای گروههای همسالان	۲۵۱
مکانیسمهای تأثیر همسالان	۲۵۳
روابط همسالان	۲۵۶
دوستیهای نوجوان	۲۵۷
والدین و دوستان	۲۶۰
اجتماعی شدن در گروه همسالان	۲۶۲
شهرت	۲۶۲
نوجوانان و اوقات فراغت	۲۶۳
نوجوانان و رسانه‌ها	۲۶۷
فصل دهم - تحول جنسی در نوجوانان	۲۷۱
دیدگاهها در زمینه تحول جنسی نوجوانان	۲۷۳
بالیدگی جنسی	۲۷۶
تواناییهای شناختی و تصمیم‌گیری نوجوانان در زمینه مسائل جنسی	۲۷۷
فصل یازدهم - تحصیل و پیشرفت	۲۸۱
آموزش اجباری	۲۸۳
اثر بخشی تحصیل	۲۸۴
انگیزه پیشرفت	۲۸۷
مسیر پیشرفت	۲۹۱
نقش خانواده	۲۹۲

۲۹۴	خانواده‌های بی‌ثبات و پیشرفت
۲۹۶	روابط همسالان و پیشرفت
۲۹۷	تفاوت‌های جنسیتی و پیشرفت
۲۹۸	پیشرفت و عزت نفس
۲۹۸	صلاحیت اجتماعی و پیشرفت تحصیلی
۳۰۰	نگرش دانش‌آموزان در باره مدرسه و فعالیتهای کلاسی
۳۰۳	استفاده دانش‌آموزان از اوقات خود و پیشرفت تحصیلی
۳۰۴	تکالیف خانگی
۳۰۵	بهترین مدرسه
۳۰۷	فصل دوازدهم - تحول شغلی
۳۰۹	تحول شغلی: فرایندی بلندمدت
۳۱۰	مهمترین روندها و مسائل در اشتغال
۳۱۲	نظریه‌های انتخاب شغل
۳۱۵	انتخاب شغل
۳۱۶	نقش خانواده در انتخاب شغل
۳۱۷	والدین به عنوان مشاوران انتخاب شغل
۳۱۹	نقش مدرسه در انتخاب شغل
۳۲۰	نقش مشاوران مدرسه
۳۲۰	فعالتهای اوقات فراغت، کار داوطلبانه و تحول شغلی
۳۲۱	دانش‌آموزان پس از فراغت از دبیرستان چه می‌کنند؟
۳۲۲	دانشگاه و شغل
۳۲۲	آیا دانش‌آموزان باید کار کنند؟
۳۲۷	فصل سیزدهم - بحرانهای دوران نوجوانی
۳۲۹	منظور از سازگاری مطلوب چیست؟
۳۳۲	محرکهای تنش‌زای رایج در دوران نوجوانی

۳۳۴	راهبردهای مقابله‌ای
۳۳۶	آسیب‌پذیری و انعطاف‌پذیری در دوران نوجوانی
۳۳۸	الگوهای انحراف رفتاری
۳۴۰	سبک والدینی ناسازگارانه و انحراف رفتاری
۳۴۲	سندرم مشکلات رفتاری چندگانه
۳۴۵	برخی مشکلات سازگاری
۳۴۵	اختلالات خوردن
۳۴۷	رفتار ضد اجتماعی و خشونت
۳۴۹	سوء مصرف مواد
۳۵۰	تنهایی
۳۵۱	افسردگی
۳۵۴	خودکشی
۳۵۸	سوء استفاده از نوجوانان
۳۶۰	پیشگیری از سندرم مشکلات رفتاری
۳۶۴	منابع برای مطالعه
۳۶۵	منابع انگلیسی

مقدمه

کدام دوره زندگی، جالب توجه‌تر از بلوغ و نوجوانی است؟ قطعاً بخشی از پاسخ، به تغییر چشمگیر از ناباروری به باروری بر می‌گردد. خصوصاً این موضوع برای افرادی که با تغییرات زیستی، روان‌شناختی و اجتماعی سروکار دارند، جالب توجه‌تر است. اما بخشی دیگر، مربوط به دوران بلوغ و نوجوانی است، ولی متأسفانه اغلب تصویری از این دوران ارائه می‌شود که چندان جالب نیست. مثلاً، این دوران را مجموعه‌ای از کمبودها، تنبلی، عدم مشارکت، بی‌ادبی، نفرت و حتی خطرناک و دارای نگرش منفی تلقی می‌کنند. در صورتی که می‌دانیم نوجوانی روح فعالیت و بخش جالب توجه زندگی است و از این طریق می‌توانیم اهمیت زندگی را بهتر درک کنیم. بنابراین باید راههای مناسب درک این دوران را بدانیم که یکی مراجعه به پژوهشهای کتابخانه‌ای و دیدگاههای نظری در این خصوص است و دیگری که مهمتر تلقی می‌شود زندگی با نوجوان و تجربه زیسته با آنهاست. در این صورت متوجه خواهیم شد که چقدر با هوش، مهربان، بذله‌گو، نکته‌سنج و جز آن هستند.

بر این اساس تلاش خواهد شد تا اثر پیوندهای عمیق بین اعضای خانواده و نیز علل عدم ارتباط و اطمینان بین والدین و نوجوانان مورد تبیین واقع شود، گرچه عدم توجه به تفاوت‌های فردی همواره کار را با ناکامی مواجه خواهد کرد، اما سعی می‌شود تا به جنبه‌های فردی، جنسیت و تفاوت‌های فرهنگی کاملاً توجه گردد. از سوی دیگر به یافته‌هایی پرداخته خواهد شد که برای دوره نوجوانی کارآیی لازم را داشته باشند.

فصلهای این کتاب با نقل قولهایی از نوجوانان که در هر فصل به طور کامل در باره آن صحبت می‌شود، آغاز شده است. در بحثهای ویژه و جدولها در بیشتر فصلها اطلاعات بیشتر در خصوص موضوعات مختلف ارائه شده است.

در فصل اول، مطالبی در زمینه موضوع تحول نوجوانان بیان شده است. چه کسی نوجوان است، چرا باید این دوران را مطالعه کنیم، بزرگسالان چه برداشتی از آنان دارند و پیشینیان چه نگرشی درباره نوجوانان داشته‌اند. در فصل دوم، نیز بررسی روشهای پژوهش در خصوص تحول نوجوانان پرداخته شده است. در فصل سوم، مروری بر نظریات دوران نوجوانی خواهیم داشت تا درک نوجوانان کار ساده‌تری شود لذا در این زمینه باید به نقش عوامل مختلف زیستی، اجتماعی، عاطفی و فرهنگی توجه داشته باشیم، در فصل چهارم نیز درباره تحول و نمو جسمانی بحث شده است. تغییرات نوجوانان در دوران بلوغ چگونه است و تغییرات عمده برای نوجوانان، اعضای خانواده آنان و دوستانشان کدام است؟ در فصل پنجم، تحول شناختی را بررسی خواهیم کرد. نوجوانان چگونه تفکر و استدلال می‌کنند؟ فصل ششم نیز شامل تحول اخلاقی در نوجوانان است. در فصل هفتم، تلاش داریم تا به هویت، عزت نفس و خود پنداره نوجوانان توجه نماییم. نوجوانان خود را چگونه می‌بینند و چه برداشتی از خود دارند؟ در فصل هشتم، نوجوانان را در ساختار زندگی خانوادگی بررسی می‌کنیم. در فصل نهم، وضع نوجوانان را در مدرسه، دوستان و آشنایانشان بررسی کرده‌ایم. کدام جنبه‌های فرهنگی بر نوجوانان و یا بالعکس تأثیر دارند؟ در فصل دهم، به تشریح بسیاری از واقعیتها در خصوص مسائل جنسی در دوران نوجوانی خواهیم پرداخت. در فصل یازدهم، موضوعات تحصیل و پیشرفت مطرح شده است. فصل دوازدهم نیز شامل یکی از مهمترین سوالات نوجوانان است یعنی چطور باید زندگی کنیم؟ در فصل سیزدهم، بحرانها و مشکلات نوجوانان بررسی شده است. اگر چه بسیاری از آنان به راحتی از این دوران عبور می‌کنند، اما تعداد قابل توجهی نیز از وجود برخی اختلالات و مشکلات رنج می‌برند که به مداخله اعضای خانواده یا دیگر نهادهای اجتماعی نیاز دارند.

امید است این اثر مورد استفاده دانشجویان، خانواده‌ها، نوجوانان و متخصصین روان‌شناسی، روانپزشکی و علوم اجتماعی قرار گیرد و ما را از راهنماییهای خود محروم نسازند.

ح.ر. آقامحمدیان

س.م. حسینی